

ЗГАДУЮЧИ ВЧИТЕЛЯ

Анатолій Вікторович Руденко

Відомий кардіохірург, доктор медичних наук, професор, член-кореспондент НАМН України, лауреат Державної премії України. Учень М.М. Амосова. Виконав понад 6000 операцій на серці.

"Сьогодні про нього говорять, як про одного з найталановитіших кардіохірургів клініки. Великий Амосов в інтерв'ю мені сказав, що Толя Руденко бачить те, чого інші можуть і не помітити. Така оцінка, погодьтеся, на вагу золота. Його запрошують з лекціями на симпозиуми і конгреси, операції у завідувача відділенням хірургічних методів лікування коронарної недостатності розписані на місяць вперед, біля його кабінету завжди черга. І як приємно чути, а я була свідком таких розмов, коли люди, вже втратили всяку надію бути здоровими, казали про те, що заново народилися завдяки таланту цього чудового хірурга". (Е. Сабадаш)

Питання про вибір професії переді мною ніколи не стояло. Скільки себе пам'ятаю, іншої думки, окрім як бути хірургом, у мене не було. У всіх шкільних творах на тему "Ким ти хочеш стати" або "Твоя майбутня професія" я завжди писав — хірургом. Багато в чому на мій вибір вплинув дідусь, який багато років пропрацював бухгалтером в районній лікарні і до професії лікаря завжди ставився з глибокою повагою і пошаною. Про те, щоб діти пішли в медицину, мріяла і мама. А найголовніше, що мені самому дуже подобалася ця спеціальність. Лікарі — люди в білих халатах — в цьому була присутня якась романтика. Пам'ятаю, як зачитувався повістю М.М. Амосова "Думки і серце". Хоча, звичайно, про кардіохірургію я тоді і мріяти не міг. Це було занадто високо і недосяжно. Думав про більш приземлені речі — районна лікарня, грижі, апендицити, щось в цьому роді...

Познайомився я з Миколою Михайловичем Амосовим у 1978 році. Я хотів стати загальним хірургом. Так вийшло, що я був розподілений в інтернатуру в одну з лікарень швидкої медичної допомоги Черкаської області. А цю лікарню на той час розформували. У мене була можливість влаштуватися в лікарню у сусідньому містечку, але в якості травматолога. А я хотів все-таки займатися загальною хірургією. Знайомі порадили поїхати до Києва. У той період клініка Амосова значно розширилася, побудували новий корпус, і була потреба в нових фахівцях. Я тоді й гадки не мав, що стану кардіохірургом. Але, тим не менше, я пішов до Геннадія Васильовича Книшова. Він тоді завідував відділенням, яким я зараз керую. І також зайшов до Миколи Михайловича Амосова. Він в той час був директором клініки кардіохірургії. Інститут був створений трохи пізніше. Я представився і попросив взяти мене на роботу. Микола Михайлович мені на це сказав: "Всі від нас тікають, а ти хочеш у нас працювати? Воно тобі треба? Адже це важка робота". Я наполягав, і він погодився взяти мене в клініку. Наша розмова зайняла не більше трьох хвилин.

Як перший учитель пам'ятається по першому уроку, так і кардіохірург —

по першому асистуванню. Так вийшло, що вже через кілька днів після моєї появи в Інституті мене поставили на операцію до М.М. Амосова другим асистентом. Звичайно, я багато чого не вмів і робив помилки. А на зауваження Амосова заперечував, що так, як я роблю, краще і правильніше. Дуже делікатним, м'яко кажучи, Микола Михайлович ніколи не був. І по руках асистентові міг дати, і інструменти по операційній літали. Та й слова різкі досить голосно могли звучати в операційній в складних ситуаціях. Але тоді чомусь він промовчав, тільки похитав головою — мовляв, що з тебе, "салаги", візьмеш, зелений ще. Я на його місці своїх нинішніх асистентів, чесно кажучи, не пожалів би за подібні зауваження. Понад тридцять років пройшло, а ніби вчора було...

Амосов був жорстким, і жорсткість ця себе не раз виправдала, не щадив ні себе, ні своїх підопічних. Втім, таким і повинен бути лідер.

Як тридцять років тому, так і зараз, того ритму роботи, того навантаження, яке він "узаконив", немає ніде. Ми робимо понад 5000 операцій на рік. Операції починаються з 7-8 ранку і тривають до 21-22 години. У той рік, коли я прийшов в Інститут, зі мною прийшли ще сім лікарів з мого випуску. Сьогодні з восьми в Інституті залишився я один. "Біжать" і сьогодні. Хто — не витримує темпу роботи, а хто — хоче самостійності, бо на всіх її не вистачає. І сьогодні наш фахівець — це фахівець високого класу, Амосовського гарту і Амосовського польоту, тому затребуваний в кожній великій клініці нашої країни і за кордоном.

Микола Михайлович вражав мене своєю тягою до знань. До появи комп'ютерів, щоб дізнатися що-небудь в будь-якій галузі, треба було вишукувати інформацію в книгах, журналах — днями, тижнями, місяцями. Читав він багато. І інших змушував стежити за новинками. Не знаю, чи то для того, щоб стимулювати навчання співробітників, то чи в силу того, що фізично було неможливо встигнути за всім масивом світової інформації в самих різних сферах кардіології, але в 80-х роках їм були "узаконені" інститутські семінари. На них доповідачі, які перелопатили гори літератури, аналізували будь-яке вузьке питання медицини (наприклад, зміна газообміну при серцевій недостатності), а потім всі могли задавати доповідачу питання, брати участь у дискусії. Починання стало дуже корисним, особливо для молоді.

Було дуже цікаво працювати. Все було новиною. Кардіохірургія дуже відрізнялася від загальної хірургії. Інший рівень технологій, напруга при операціях. На жаль, дуже високою залишалася летальність. У той час в кардіохірургії вмирало дуже багато пацієнтів. І Микола Михайлович сильно переживав, коли траплялися невдачі, ускладнення, летальні випадки. При деяких видах операцій летальність досягала 30%. Сьогодні собі таке навіть важко уявити. Але подібне відбувалося не тільки в нашій клініці. У той час, в 1970-х роках, така статистика спостерігалася у всьому світі. І кожен раз, якщо виникало ускладнення, яке могло бути пов'язано з помилкою лікаря, Микола Михайлович вичитував винного дуже жорстко, часто звільняв. Для нього не було людей поза критикою, які б в будь-якій ситуації відчували себе захищеними від провини за помилку. Можливо, не завжди він мав рацію. Але його критика, його безсторонне ставлення виправдовувалося бажанням працювати тільки на благо хворого. Напевно, по-іншому вести себе і не можна було. Він як керівник повинен був

бути жорстким. Якщо у людини не виходить виконувати роботу добре і виникають конфлікти, то з таким співробітником потрібно розлучатися.

Потім поступово показники роботи почали поліпшуватися. Стали виходити ті операції, які раніше закінчувалися невдало. Помалу ситуація змінювалася в кращу сторону. Він був дуже зацікавлений, коли я, приїхавши з Німеччини, де був на стажуванні, розповідав, які там роблять операції, який рівень обладнання, що немає обмежень за віком для кардіохірургічних операцій. На той час, на жаль, у нас не було тієї апаратури, яка була за кордоном, того забезпечення для проведення наркозу. Але, незважаючи на все це, у нас були хороші результати. Раніше коронарні операції теж були проблемними. І коли я на початку двохтисячних років почав оперувати на працюючому серці, ми знизили летальність в десятки разів. Микола Михайлович дуже радів цим успіхам. Навіть відійшовши від активної хірургії, він переживав за нас, продовжував цікавитися усіма новинками хірургії. Він радів успіхам своїх учнів.

Микола Михайлович дуже багато читав, у нього була прекрасна бібліотека. При цьому він читав книги не тільки з кібернетики, філософії, але і продовжував цікавитися досягненнями сучасної медицини, хірургії, зокрема, кардіохірургії. Він любив життя.

Коли він захворів — у нього проявився важкий порок серця, — він не зміг активно займатися роботою. Постало питання про необхідність операції. Ми запропонували йому поїхати оперуватися в Німеччину в клініку до професора, у якого я проходив раніше стажування, так як там була апаратура, яка дозволяє виконувати операції пацієнтам старше 80 років. Ми переконали Миколу Михайловича в правильності такого рішення. Він з нами погодився, і в цій ситуації він проявив себе вже як пацієнт. Коли людина, яка завжди вела активний спосіб життя, захворює і виникає необхідність в суворому обмеженні режиму, це завжди серйозне випробування. Операція була дуже важкою. Тим не менш, він досить спокійно тримався, був слухняним пацієнтом. Напевно, він був упевнений, що потрапив до рук професіоналів. Я не побачив переживання, паніки в його очах, не дивлячись на крайню серйозність операції. Він тримався дуже мужньо, соромився зайвий раз турбувати медперсонал. Після успішної операції він продовжив вести активний спосіб життя.

По відношенню до роботи в клініці після відходу з активної хірургії у нього був принцип невтручання. Він намагався не нав'язувати свою думку, але якщо його просили про допомогу, про консультації, він ніколи не відмовляв. Адже це дуже мужній вчинок — в 75 років, будучи активним хірургом, відмовитися від хірургічної діяльності. Він тоді казав: "Я ще можу оперувати, я це відчуваю. Але, якщо з пацієнтом щось трапиться? Тоді скажуть, чому старий оперував, чому не дав молодому". Він прийняв таке складне для хірурга рішення з моральних міркувань, відмовився від того, чим займався все своє життя. Це дуже важко для будь-якого хірурга, адже хірургія — це життя. Він відмовився від операцій в той момент, коли ще був сповнений сил, коли кожен пацієнт клініки мріяв оперуватися саме у нього.

Микола Михайлович дійсно був непересічною особистістю, геніальною людиною. Він навіть був трошки людиною не зі свого часу — за вимогами, з

розробок. Він мислив категоріями майбутнього.

Микола Михайлович проводив тести та іспити для підтримки високого рівня знань серед своїх співробітників. Для нього не існувало ніякої різниці, хто перед ним: професор або звичайний лікар. Він пред'являв жорсткі вимоги до знань. Був, можливо, авторитарним. Але його тактика давала відмінні результати. І це не означає, що не можна було оскаржити його думку. Якщо людина обгрунтовано могла довести свою правоту, Микола Михайлович ніколи не наполягав.

Він весь час працював, читав, був різнобічно освіченою людиною, дуже відкритою для людей. Створена ним клініка, апарат штучного кровообігу — це унікальні досягнення кардіохірургії в Україні. Коли Амосов поїхав оперуватися в Німеччину, то німецькому хірургу, професору, який його оперував, він подарував свої книги на німецькій мові. Німецький колега тоді не знав, хто перед ним. І коли з Німеччини він приїхав в Україну на кардіохірургічну наукову конференцію, Микола Михайлович запросив німецьких колег до себе додому і показав їм американську книгу про тридцять піонерів кардіохірургії. Від Радянського Союзу в ній був представлений лише Амосов. Німецькі колеги були вражені. Ніхто з них не був представлений в даній книзі. Правда, Микола Михайлович в Інституті цю книгу нікому не показував.

Микола Михайлович Амосов дійсно був піонером, який починав, коли не було в кого вчитися, ні з ким було порадитися. Доводилося все осягати, створювати самому. Зараз розроблений ним апарат штучного кровообігу — це вже історія. Але свого часу завдяки йому врятували тисячі життів. Його розробки клапанів, методики їх вшивання, пластики клапана з антитромботичним бар'єром дозволили в рази зменшити ризик ускладнень, тромбоемболії. Все це треба було пройти, потрібно було знати, володіти знаннями в різних науках.

Адже спочатку в багатьох обласних містах України створювалися центри кардіохірургії. Але, на жаль, через високу летальність всі вони згасли, і збереглася лише клініка Амосова. Інститут в той час виконував понад п'ять тисяч операцій на рік. У світі можна перерахувати на пальцях клініки, де навіть зараз виконується подібний обсяг втручань. Ми випереджали Інститут серцево-судинної хірургії імені О.М. Бакулева в Москві, і результати у нас були кращі. На сьогодні наш Інститут дійсно один зі світових лідерів кардіохірургії. Це наша історія, цього вже ніхто у нас не відбере.

Микола Михайлович був і простий, і складний. Він був диктатором в хірургії, але відкритим по відношенню до людей. До нього в будь-який момент можна було потрапити в кабінет без попереднього запису у секретаря. Складний він був тому, що при поганій роботі міг притягнути до відповідальності будь-кого. У нього не було улюбленців, яким би він прощав помилки. Він дуже іронічно ставився до багатьох речей, мав почуття гумору, був не чужий до самокритики. Скептично він ставився до всього, особливо до вітчизняних публікацій з приводу "унікальних" досягнень. І, як показує досвід, правильно робив.

Якби не Амосов, такого рівня кардіохірургії в Україні, такого стрімкого її розвитку не було б. Він є прикладом ролі особистості в історії кардіохірургії

України. Сьогодні існує професійна школа Миколи Михайловича. В Інституті виконуються всі види кардіохірургічних операцій, які існують в світі. І це заслуга Миколи Михайловича Амосова.

2013 р.

"Микола Амосов. Спогади сучасників" (видано російською мовою)
Київ, Видавничий дім "Особистості", 2015